

כאז כן עתה

קובץ תעודות בריטיות מימי המרד הערבי 1936-1939

תרגום והביא לדפוס

אל'מ אורי דרומי

זו רלוונטית לימינו. יש לזכור, עם זאת, ארבעה הבדלים עיקריים בין מאורעות תרצ"ו להתקוממות היום:

א. מידת הגיבוש בקרב המתקוממים היום עולה על זו ששררה לפני יותר מיובל שנים. המרד הערבי התפורר לא רק בשל אמצעי הנגד של הבריטים וההתגוננות היהודית, אלא גם – ובעיקר – בשל הפירוד, הפיצול, והטירור הפנימי.

ב. ההתקוממות היום אלימה פחות מזו של תרצ"ו-תרצ"ט, אשר נפתחה ביריות ולוותה לאורך כל מהלכה באש חיה. ראשיתה של התעודה הראשונה מעידה על המספרים העצומים של הנפגעים.

ג. כוחות הבטחון בשני המקרים ניצבו מול תופעות של התקוממות עממית – שביתות, הפרות סדר, מחסומי דרכים, מטעני חבלה. אבל הערבים בתרצ"ו – בניגוד לימינו – פעלו הרבה יותר בכנופיות חמושות, לעתים לאור היום, והדבר איפשר לבריטים להפעיל כנגדם כוחות צבאיים בדרך הלוחמה הזעירה או הסדירה, ולנצחם. לנצחונות הבריטיים היו לא רק משמעותות מבצעיות אלא גם השלכות פסיכולוגיות מרחיקות לכת: השלטון הצטייר יותר ויותר כמי שידו על העליונה.

ד. ב-1936 שרר בארץ-ישראל שלטון אזרחי לחלוטין, ושמירת הסדר הופקדה בידי המשטרה. רק באיחור רב, משהחמירו המהומות, נשקלה השלטת משטר צבאי והזעקת תגבורת של יחידות צבא. גם משהוטל משטר צבאי, הפריעו החיכוכים בין הרשויות השונות לדיכוי המרד, כפי שמתבטא הדבר בתעודה הרביעית. בימינו, לעומת זאת, שרר ממשל צבאי ביהודה, שומרון וחבל עזה מלכתחילה.

העליון החדש, הגנרל ויוול, בתי דין צבאיים שעל פי תקנות החרום יכלו לדון למוות כל אדם שנשא נשק או שנתפס במעשי רצח וחבלה. פסקי הדין שלהם לא היו ניתנים לערעור, ונזקקו לאישורו של המפקד העליון, ובמקרה של גזר דין מוות גם לאישור הנציב העליון. באותו חודש הועלה לגרדום שיח' פרחאן אל סעדי, ראש כנופיה בן שבעים. בדצמבר התחולל קרב ליד כפר עראבה ובו הוכתה קשות כנופיית עבדאללה אל-אצבח. כפרים שלמים בגליל נכבשו והוצבו בהם מאחזים (ראה תעודה מס' 6).

בינתיים קיבל קפטן צ'ארלס אורד וינגייט אישור להפעיל את פלוגות הלילה המיוחדות שלו, ואלה אכן עשו חיל בלחימה בכנופיות. משלא הספיקו האמצעים הקיימים הוזרמו לארץ כוחות נוספים, ובאוקטובר 1938 כבר היו בארץ-ישראל שתי דיוויזיות. העיר העתיקה בירושלים, ש"נכבשה" על-ידי הכנופיות נכבשה מחדש על-ידי הצבא. מקרים של יריות על חיילים גררו עונשים כבדים: בתים ששימשו מקלט למחבלים נהרסו; פרדסים וכרמים ששימשו מחסה נעקרו; הוקמו מחנות מעצר לחשודים בגליל ובשומרון; ויחידות צבא שאנשיהן נהרגו מהמארב או נפגעו ממוקשים ביצעו בכל הזדמנות פעולות נקם. (ראה תעודה מס' 5). בגליל המערבי נערך מסע עונשין גדול. כפרים נסרקו, מאות בתים נהרסו, חשודים הובאו בפני הנכבדים, וכל אחד בנפרד היה חייב לזהותם. כן נעשה שימוש רב במשתפי פעולה. בנובמבר 1938 הנהיג הצבא חובת נשיאת אישור נסיעה מיוחד בדרכים. "מפקדת המרד הערבי" בדמשק אסרה על הערבים, באיומי רצח, לשאת את האישור, אך הצבא התעקש, וטורי הממתנים שהשתרכו במשרדי הרישוי סימנו את תחילת התפוררות המרד.

על המרד הערבי, או המאורעות, נכתב בהרחבה. בחרנו להביא דווקא תעודות בריטיות, משום שגישתו של השלטון הבריטי להתקוממות

פורענויות מתחילות, כנראה, בדרכים. ב-15 באפריל 1936 עצרו ערבים חמושים, רעולי פנים, מספר מכוניות שנסעו בכביש חיפה-תל-אביב, ליד תול-כרם, שדדו את נוסעיהן והרגו את ישראל חזן, סוחר עופות בן שבעים, ופצעו קשה שניים אחרים. למחרת נרצחו שני פועלים ערבים שעבדו במטע בננות יהודי ליד ירקונה. מיד פרצו השמועות: ביפו התגודדו ערבים נזעמים וסיפרו כי היהודים כרתו את ראשיהם של שלושה ערבים. בירושלים סופר שהיהודים הרגו בין שלושים לחמישים ערבים והסתירו את גופותיהם. עד מהרה התפשטו המאורעות לכל רחבי הארץ, הוכרזה שביתה כללית והתחולל למעשה מרד ערבי נגד השלטון.

המרד החל בשביתה כללית, מלווה בפגיעה ביהודים ובאנגלים. תגובת השלטון היתה איטית והססנית (ראה תעודה מס' 1) אבל בספטמבר 1936 הגיעו לארץ ישראל כוחות רבים והגנרל דיל התמנה כמפקד עליון והחל לדכא את המרד בתקיפות (על לקחי תעודה מס' 3). אלא שבאוקטובר סיימו הערבים את שביתתם, והממשלה הבריטית החלה בנסיונות פיוס כלפיהם. נשמעה ביקורת קשה על אופן ההתמודדות של הממשלה עם המרד בראשיתו (ראה תעודות מס' 2, 4). בקיץ 1937 סיימה ועדת פיל את עבודתה, ובספטמבר, לאחר הפוגה של כשנה, חידשו הערבים את המרד, ברצחם את מושל הגליל, לואיס אנדריוס.

תגובת הבריטים הפעם היתה מיידית ותקיפה ללא השוואה. הוועד הערבי העליון, הגוף המייצג של המורדים, פורק ואנשיו הוגלו; המופתי, חאג' אמין אל חוסייני, הודח ממשרתו כנשיא המועצה המוסלמית העליונה, וברח ללבנון; הוואקף, כמוסד אוטונומי, התבטל; הוועדות הלאומיות הוכרזו כבלתי חוקיות; מאות מנהיגים נאסרו, וחמישה מהבולטים שבהם הוגלו לאי סיישל. בנובמבר 1937, הוקמו על פי דרישת המפקד

תעודה מס' 1 איגרתו של הנציב העליון בארץ- ישראל, סר ארתור ווקופ, אל שר המושבות, אורמסביגור, מ"30 באוגוסט 1936.²

המהומות בארץ נמשכות כבר יותר מארבעה חדשים. במשך זמן זה נהרגו כ-65 יהודים, כתשעה חיילים וטייסים נהרגו ו-71 נפצעו, וכשמונה שוטרים נהרגו ו-88 נפצעו. התחבורה בארץ נפגעת כל הזמן באופן קשה, הטלת אימה נמשכת והחיים הכלכליים מופרעים מכל צד. באותו זמן



הצבא הבריטי הודף התפרעות בירושלים

מתגברים כוחות המורדים ומרצם מתחזק למרות מספר האבידות הרב שלהם, הנערך בקירוב תשע מאות הרוגים ופצועים מתוך שורותיהם. הספקת הכסף והנשק יש לשער מתרבה ולא נפחתת. הכנופיות המזוינות לא נהרסו ולא שותקו עלידי הפעולה הצבאית כאשר קיוותי, ומקרי הרצח והטירור האינדיבידואליים נתרבו מאוד. המנהיגים הערבים נמצאים במצב שאין ממנו נסיגה כי אין להם שליטה על הקיצוניים כל עוד לא יוכלו להראות לציבורם על אילו הנחות, אשר לדעתם רק הן עלולות לשמש גשר לחיסול המהומות. הצבא הנוסף שהואלת לשלוח שימש עד עכשיו מניעה להתקפה על היהודים בקנה-מידה רחב, ומנע את הפיכת הארץ לתוהו ובוהו. אך למרות כל המאמצים, למרות העבודה הקשה והמסורה של המפקדים והחיילים לא עלה בידי

הצבא להשליט סדר, ואין כל סימן שקרבים למטרה זו. להיפך, אם הפקידים הערבים יצטרפו לשביתה הכללית, והמופתי ירים סיסמא דתית ויסגור את המסגדים או אם כנופיות מזוינות ייכנסו לארץ מסוריה ומעבר-הירדן - יהיה המצב הרבה יותר רציני אפילו מאשר הוא עכשיו. ויש מפני כך צורך לסקור את המצב ולהחליט על מדיניותנו העתידה. מטרתנו הקרובה ברורה - החזקת הפרסטיז'ה הבריטית והקמת הסדר והחוק במהירות האפשרית. אולם, כפי שהצהיר מזכיר הממלכה ביום 10 ליוני 1936 - אין זו מטרתנו היחידה. מטרתנו היא גם לבצע סידור אשר לא יניח את העם המוסלמי במרירותו וזעפו המוכן בכל הזדמנות למרוד שוב.

והנה אם אנו משתמשים בפעולה צבאית ואווירונת דרסטית לשם הקמת סדר וחוק אנו יכולים לבצע את המטרה הראשונה, אולם בוודאי שנסכן - אם לא נחריב - את השנס להצליח במטרה השניה. עובדה בולטת זו היא שהגדילה את קשיינו ואת קשייו של מפקד האוויר במשך שלושת החדשים האחרונים.

כפי שהמצב נראה לי יש שלוש אלטרנטיבות, שכל אחת יש בה מגרעת, אולם עלינו לנקוט באחת מהן ולהוציאה לפועל.

א. המשכת המדיניות הנוכחית וקווי פעולתה ושיטותיה. כבר ציינתי לעיל - ומפקד האוויר מסכים לכך - שמדיניות זו אין בה סיכוי להצלחה מהירה בהקמת הסדר. בשיטה הנוכחית אין הצבא מסוגל לבצע יותר משאנו עושים עכשיו. ייתכן שהאויב פועל עכשיו בתוך קשיים גדולים יותר משנראה לעין, קשיים שעלולים להביא את השביתה להתפוררות וההתקוממות להיפך. ייתכן שגורם חיצוני, כהתערבות המלכים הערבים, עלול לכל הפחות לפלג את ההתנגדות המאוחדת לכוחות הממשלות. נורי פשה נמצא פה עכשיו כאורחי, והוא מבטיחני שהוא יאמר לערביי ארץ-ישראל שעליהם להפסיק את התנגדותם הנוכחית. אני מקווה שהמנהיגים יקשיבו לעצתו, אולם בהערכה זו עלינו לראות עובדות כמו שהן ולא כמו שהייתי רוצה שתהיינה.

ב. האלטרנטיבה השניה היא מתן כמה הנחות לאלה שחשוב מאוד שנעמוד אתם בקשרי ידידות בשנים הבאות, אולם מבלי לתת הנחה מסוג כזה אשר ייצור רושם של כניעה לאלימות ומהומות שלא יכולנו לחסל אותן בדרך אחרת.

אם לנקוט בשיטה של הנחות מתונות - קשה להגיד מה הן ההנחות הדרושות למען הבטיח גמר שיטת האלימות. ההנחות צריכות להתקבל על לב הקיצונים, אחרת איני מאמין ששיטות האלימות יחוסלו. הקיצונים מורכבים משבאב או מפלגת הצעירים ומפלגת האיסתיקלאל המונהגת עלידי עוני ביי עבד אל-האדי. איני מאמין שלמופתי יהיה אומץ-הלב לעמוד בגלוי נגד דרישות מפלגה זו. איזו פעולה נצטרך לעשות מאחורי הקלעים - קשה להגיד מראש. יש כמה גורמים המשפיעים על איש ערום זה, ואולי פחדו העיקרי הוא להישאר קרח מכאן וקרח מכאן, נאשם עלידי ידידים ואויבים כאחד בבגידה בעניין הערבי. וקלושה התקוה להיעזר עלידי בן אדם זה.

נמנעתי בקביעות מדיון על קונצסיות (הנחות), מפני שידעתי שכל דיון כזה יראו בו סימן של חולשה ויוכרז כהוכחה שממשלת הוד מלכותו נחלשת ושיטות אלימות זוכות בדן. אבל מבלי להתחייב או לחייב את ממשלת הוד מלכותו יש בידי לבחון את דעת כמה מנהיגים מקרב אלה של עוני ביי. אם תאשר זאת אתאמץ להביא לידי הסכם על פי קווים אלה: הצהרה מצד המנהיגים הערבים הקוראת לכל העם להפסיק אלימות והפרת חוק.

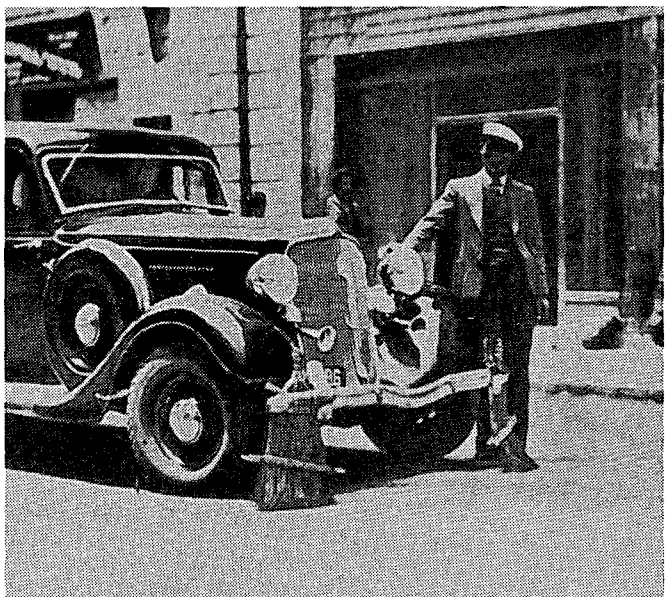
הפסקת עליה עד שממשלת הוד מלכותו תפרסם החלטותיה בדבר מסקנות הוועדה המלכותית.

חנינה לכל הנאשמים לא במעשי אלימות והבטחת פטורים ממאסר

נקמה ברוטליים נעשים יותר תכופים – סבורני שדרוש איזה שינוי במדיניותנו.

לדעתי יש לדחות מדיניות של הפחדת הארץ עד אשר כל שאר האמצעים יעלו בתוהו, מכיוון שמדיניות זו תחטיא את מטרותנו השניה. איני ממליץ על קונצסיות לאלימות. אני מציע שתתן לי סמכות לברר עם המנהיגים הערבים מה הן דרישותיהם המינימליות. דרישות אלה אעביר אז אליך – ואם אפשר נמלא אותן. אם אין לקבלן תתן לי הוראה להודיע למנהיגים הערבים שממשלת הוד מלכותו לא תקבל דרישותיהם, ואם מנהיגים אינם עושים מיד ובגלוי את כל אשר בידם למען חסל את האלימות – הרי ממשלת הוד מלכותו תוכרח להשתמש בצבא ובאווירונים למען הקמת הסדר בכל רחבי הארץ בלי כל דחיות, גם אם זה יביא לידי סבל גדול בתוך העם בכללו.

אם ניאלץ לאחוז במדיניות זו עם כל המגרעות הקרובות והתמידיות, מוטב לדעתי להכריז מצב מלחמה, לכל הפחות במחוז שומרון, למען שהאחריות למעשי הטיור תפול על המפקד הצבאי ולא תחול המרירות בשנים הבאות על האדמיניסטרציה האזרחית.



לשיבוש התנועה בכביש ולהטרדה הניחו הערבים אבנים וסלעים או פיזרו מסמרים על פני הכביש. מימין: פינוי האבנים מן הכביש; משמאל: פינוי המסמרים בעזרת מטאטא שהורכב על פגוש מכונית

לערבים המעורבים במהומות הנוכחיות, שלא נאסרו עדיין ושלא הוכחה עדיין אשמתם במעשי פשע מסוימים.

יש לזכור שהערבים איבדו אמונתם בהבטחות בריטיות, ומכיוון שהם עכשיו מרינפוש ידרשו מעשים ולא הבטחות. גם כוח המנהיגים להשיב הסדר לא יהיה אולי אפקטיבי כל עוד ממשלת הוד מלכותו לא נענתה במידה ידועה לדרישותיהם. ומשום כך יהיה צורך להגשים שתי ההצעות הנזכרות לעיל בטרם הוקם הסדר במלואו, אולם לא בטרם פירסמו המנהיגים כרוז להפסיק השביתה ומעשי האלימות.

כל הזמן החזקתי בדעה שאין לעשות הנחות כל עוד לא הושב הסדר והושלט החוק. אולם עליך להחליט בדבר שאם המנהיגים יקראו בגלוי לחיסול המהומות וקריאה זו תביא לידי הפחתת ההתנפלויות – אם אין זה מן החכמה לעשות הנחה בזמן זה כשמתן ההנחה עלול להשפיע, ולא לאחר, כשההנחה לא תעשה רושם על מהלך המאורעות. עלי להוסיף שפקידים רבים וכמעט כל התושבים (הבריטים) שישבו זמן רב בארץ סבורים שנוכח גידול הרוח הלאומי הערבי, מתן איאלה הנחות הוא הדרך היחידה שיש לנו למען השג את שתי המטרות שזכרו לעיל.



תעודה מס' 2

עמדתו של המפקד הצבאי העליון בארץ-ישראל, הגנרל ג'ון דיל, בשלב הראשון של המרד.

א. מכתבו של גנרל ג'ון דיל לגנרל ויוול [שיחליפו בפיקוד על ארץ-ישראל, כשנה אחר-כך], 31 באוקטובר 1936.
...ארתור ווקופ [הנציב העליון] הוא איש מקסים... הוא טוען, ובצדק, שעל שנינו לעשות כל שביכולתנו כדי להגיע להסכמה. אך הסכמה שבהסכמה היא בפשרות הרבות שעלינו לעשות.
ארתור ווקופ אוהב כל אבן בארץ הזאת, הוא עבד אותה בכל מאודו – והיא איכזבה אותו.

אבל ווקופ, לדעתי, לא מוכן להכיר בכך שאלה שהאמין כי הם ידידי בגדו בו... הוא שונא את הרעיון של משטר צבאי. הוא חושב שהדבר יותיר פה אנשים זועפים עם רוח מרד בלבם. הוא מאושר מכך שחלה מערכות 316-315

יש נימוק נוסף: העייפות וההפסדים הכלכליים מרובים, והנחה קטנה מסוגלת להביא מהומות לידי גמר. אולם מצב נפש העם הוא כזה שבלי קונצסיה כלשהי לא יחוסלו המהומות.

ג. האלטרנטיבה השלישית, שממליץ עליה מפקד האוויר, פירושה מפנה חדש – מעבר רדיקלי משיטתנו המתונה הנוכחית לאמצעים מכוונים לדיכוי המהומות בזמן הקצר ביותר.
"אמצעים אלה יכללו הרעשה אינטנסיבית של כפרים וערים כגון שכם, לאחר שיזהירו מקודם את התושבים לפנות את בתיהם; הכרזת מצב מלחמה בכל הארץ או באזורים מסוימים. אם נוכרח לאחוז באמצעים אלה נראה לי שנצטרך לגרש את המופתי ושאר המנהיגים.

כל הזמן החזקתי בדעה ששיטתנו הנוכחית היא הטובה ביותר, אם לא היחידה העשויה להביא לידי השגת שתי המטרות שצינתי באיגרת זו. אבל היות שהשיטה הנוכחית לא הצליחה להחזיר הסדר במשך ארבעת החדשים האחרונים, והיות שמעשי אלימות מתרבים ומתרחבים ומעשי

רגיעה מבלי שננקטו צעדים חמורים. אבל הרגיעה היא רק שביתת נשק זמנית. הארגון הערבי כולו, תחת הנהגתו של רב־הנבלים המופתי, מוכן לחדש את המרד ברגע שמסקנות הוועדה המלכותית לא ימצאו חן בעיני האוכלוסיה הערבית.

הטעות החמורה הייתה בהכנסת המלכים הערבים לתמונה. מעתה הם יחשבו שיש להם מלה בענייני ארץ־ישראל. יתרה מזאת, הם מנעו את הכרזת המשטר הצבאי, משום שלא יכולו לפעול בזמן שהתנהלו השיחות, אותן עודדנו. וכך, המנהיגים הערבים יכלו להציל את כבודם, במקום שנפיץ אותם לכל רוח...

כפי שהדברים נראים לי, ארתור ווקופ מלא אהבה, מנהל עם ידע ודמיון, אבל אינו שולט. כל הנאמר לעיל הוא לעיונך בלבד...

ב. גנרל דיל לשר המלחמה, 30 באוקטובר, 1936.⁴

...[מדיניות זו] דורשת כוחות רבים למשך זמן רב מאוד... חיל המצב בארץ־ישראל גדל פי ששה בין 22 באפריל ל־7 בספטמבר, מאז שממשלת הוד מלכותו החליטה על השינוי במדיניות. זוהי גם מדיניות שמפגרת

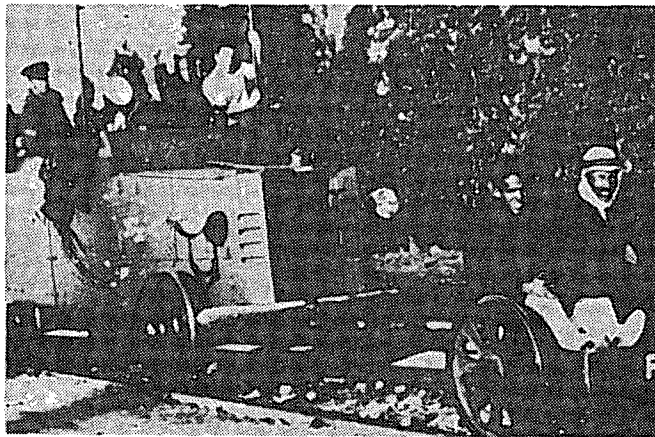
על ממשל בקיסרות, 1934".

ב. אחד המאפיינים הבולטים של המרד היה העדר היוזמה שהפגינו המורדים, אפילו שנעזרו באותו חייל מפורסם פאוזי [אל־קאוקג'י], וכן חוסר הבנה מוחלט לגודל הצרה שהיה בכוחם לגרום. צריך להשוות את מעשיהם הרפים למה שעשו הערבים כשהתקוממו במסופוטמיה ב־1920, כדי להבין איזו בעיה הייתה עלולה להתפתח כאן.

מאפיין נוסף הוא העדר ההכשרה של המורדים וצידום הדל. יתרה מזאת, הם התגלו כקלעים גרועים מאד.

אך יהיה זה מסוכן לסמוך על כך שבפעם הבאה יהיה מצב העניינים דומה. זהו המרד הרביעי בארץ־ישראל, וכל מרד התגלה כרציני מהקודם לו. למרות זאת ניתן היה לנקוט הפעם בפעולות שאי אפשר היה לנקטן במסופוטמיה ב־1920 או בהודו בכל זמן שהוא. יהיה זה לגיטימי ליטול את הסיכונים הללו כל זמן שהאימון הדל והעדר היוזמה של האויב מאפשרים זאת; אך יהיה זה אווילי ביותר להמר שניתן יהיה לעשות זאת בפעם הבאה, כאשר הם יהיו מאומנים יותר ומן הסתם יזכו לסיוע מן החוץ...

ו. לקח נוסף שנלמד הוא שכל חייל חייב להיות מסוגל לדאוג



מימין – כנופיות מבצעות חבלה במסילת ברזל. משמאל – בשלב השני של המאורעות נהגו הבריטים להסיע לפנייהם את מוכתר הכפר ובנו כדי להרתיע מלמקש את המסילה



לעצמו בתנאים קשים לתקופות של 48 שעות. אחרת, החייל לא יוכל בשום אופן להתמודד עם הלוחמים הערבים הבלתי סדירים...

4. מכוניות משוריינות

א. בכבישים ובדרכים נאותות, תרומתן של המכוניות המשוריינות לסוג זה של לחימה לא תסולא בפז, אלא שעבירותן בשטח היא מוגבלת. ערכן רב בליווי שיירות ובסירות ליליים.

ב. יש ללוותן במכונית אחת לפחות, שתסיע חיילים רגלים שיפנו מחסומי דרכים, יסרקו ויתפשו את נפגעי האויב ואת התחמושת שלו. יעילותן הוגברה כשצורפה אליהן משאית עם תותח "פום פום" או שלוש ליטראות, ובלילה משאית זרקור. למרות שהדבר טרם נוסה, יש להניח שצידוף משאית מרגמה אליהן עשויה להיות יעילה.

ג. ירי תוך כדי נסיעה במכוניות המשוריינות הוכח כבלתי מדויק לחלוטין, בשל חצובות גרועות, אך ההשפעה המוראלית הייתה ניכרת.

ד. מפקד החי"ר חייב להיות בקשר מתמיד וצמוד עם מפקד המכוניות המשוריינות, ולדווח לו על מיקום כוחותיו, אחרת

אחרי האלימות המתגברת, עלידי כך שמגדילים את מספר הכוחות המגינים ומונעים כל נסיון לדכא את המרד באופן מיידי ונחרץ. היא סובלת מחסרון נוסף, והוא שאנו מרשים למארגנים ולמנהיגים של המרד להסתובב חופשיים, במסווה של אזרחים שלווים, בעוד שאזרחים הכפופים להם, שחשיבותם פחותה, יחסית, נענשים בחומרה אם הם נתפסים... המדיניות הסובלנית הובילה לשימוש בכוחות גדולים יותר ולסבל רב ואובדן חיים רבים יותר ממה שהיה קורה לו היו ננקטים מלכתחילה צעדי דיכוי חזקים.

תעודה מס' 3

הערות ראשוניות על לקחי המרד בארץ־ישראל, 1936, מסמך בהקדמת גנרל דיל, מפקד הכוחות הבריטיים בארץ־ישראל ובעבר הירדן, 5 בפברואר 1937 (קטעים נבחרים).⁵

פסקה א'

הפעלה טקטית של גייסות באופן כללי

1. כללי

א. ניסיון המרד אישר את תקפותן של ההנחיות שניתנו ב"הערות

האש של המכוניות המשוריינות תסכן את כוחותינו או שתהיה בלתי יעילה.

ה. יש לזכור את מגבלותיהן של המכוניות המשוריינות מול אויב הנוקט יוזמה של ממש. הרי כל כך קל למקש ולהציב מכשולים כנגדן, שאך מפליא הוא שלא נעשה יותר בתחום זה.

5. חי"ר

א. מלת המפתח לפעולה מוצלחת של חי"ר בסוג לוחמה זה היא ניידות. על הכבישים הדבר יושג רק על-ידי הקצאה נדיבה של כלי רכב, ובשטח – על-ידי כושר גופני, ציוד קל ונחישות...

ב. הקצאת חיילים נוספים שיתחלקו בנשיאת מקלעים ומרגמות איפשרה לשאת אותם במעלה הרים ובמורד ואדיות עד למרחק של 15 ק"מ, מבלי לפגור אחרי הרובאים...

יחד עם זאת, הוברר שבלחימה נגד הפלסטינאים לא היתה הצדקה בהשקעת אנרגיה בהבאת המקלע לפנים. בשלבים מאוחרים יותר נמצא שמהירות ההליכה היא החשובה מכל, ולכן הושארו המקלעים מאחור.

ג. השימוש ברומי רימון וברימוני יד בלילה, ובין סלעים ומערות, הוא חיוני ונוסף ביטחון בחיילים הצעירים...

ה. הלקחים העיקריים הם:

1) החי"ר חייב להיות נייד במלוא מובן המלה, והדבר כולל גם זריזות מחשבה.

2) בכל הזדמנות יש לצוות חוליות שיפעלו כנגד אגפי האויב והעורף שלו, כאשר אש משתקת אותו מן החזית.

3) החי"ר חייב לתפוס את השטחים השולטים, מהם ירד רק עם אש מחפה מתאימה...

5) יש להיזהר מהפקת לקחים מארץ-ישראל בכל זירה אחרת. כפי שכבר צוין, האימון, החימוש וכושר הקליעה של

האויב היו גרועים, והוא נעדר יוזמה. חיילינו רכשו ביטחון אשר מן הסתם יתערער בהודו, או אפילו בעיראק. (6) יחד עם זאת, מול הפלסטינאים חסרי היוזמה ניתן ליטול, ללא חשש, סיכונים שאסור ליטול בהודו...

פסקה ב' פיקוד בשדה הקרב

8. כללי

א. כאשר מפקדה אחת ממונה על אזור גדול, המדיניות היחידה היכולה להוליך להצלחה בסוג זה של לוחמה, היא ביזור. פירושו של דבר לתת למפקדים בשטח יד חופשית לטפל באירועים מזדמנים ובמצבים פתאומיים. לפני שיעשה כן, על המפקד לדאוג לדברים הבאים:

1) ארגון האזור כך שמינימום כוחות יועסקו בתפקידי אבטחה טהורים ושמקסימום כוחות יופנו ללחימה.

2) הימצאות מספיק כלי רכב בכל מחנה ומאחז, כדי להבטיח תנועה מיידית.

3) עקרונות ברורים לאבטחת הכוחות הלוחמים.

4) פריסה נאותה של הכוחות כדי לקדם כל פעילות אפשרית של האויב.

ב. אם מתעורר הצורך לתגבר חטיבה המוצבת באזור מסוים בכוחות נוספים, מוטב להשאיר את הפיקוד בידי החטיבה המקומית. כמו כן, השיטה המומלצת להפעלת הכוחות המתגברים היא לספח אותם כפלוגות תחת פיקוד החטיבה המקומית, ולא להפעילם במסגרת גדודית, באזור שהוא זר להם לחלוטין.

ג. הוכח שהפיקוד על כוחות בשדה היה קשה בשל תנאי השטח,



שריפת שדות – אחת מפגיעות המאורעות

קשיי התקשורת והסכנה של ירי על כוחותינו.
ד. מפקדי כוחות ויחידות חייבים להיות צמודים לחייליהם...

פסקה ה' אבטחה

19. כללי

העיקרון הראשי שיש להחזיר למוחותיהם של כל החיילים המועסקים בתפקידים אלה הוא שהאבטחה חייבת להיות היקפית ורצופה, ושאין לרופף אותה אף לרגע, אפילו אם האויב התגלה בכיוון אחד בלבד...

החוויות ממבצעים קודמים עלולות לטפח תחושת בטחון כוזבת. רק לעתים רחוקות תקפו המורדים ח"ר שלנו, אם לא מצאו פתיונות קלים אחרים. הם גם תקפו רק כאשר העריכו שהם נהנים מיתרון ניכר. למעשה, הם גילו יוזמה מועטה ביותר וחרדו מאוד לעורם.

20. תנועה ברכב

א. מכוניות משורינות הנעות בראש שיירה ובמאסף מעניקות אבטחה כנגד הפתעות ומגינות במידה מסוימת על נוסעיהן מפני מוקשים. אחרי הרכב המוביל חייבת לנסוע משאית עם מחלקה שתפקידה לפנות מחסומי דרכים.

ב. כל מקלע שבנמצא יש להציב על הרכבים כך שניתן יהיה לפתוח באש לכל כיוון באופן מיידי, על מנת לאבטח את החיילים בעת ירידתם מהרכבים...

21. תנועה רגלית

א. ארץ ישראל היא אזור המחייב שילוב של לוחמה הררית ולוחמה בשטח זרוע שיחים. כוחות הנעים בעמקים חייבים להיות מאובטחים על ידי כוחות הנעים על הגבעות, אך לרשותם של אלה הנעים באזורים צפופים, כמו מטעי זיתים, יעמדו רק סיירים שינועו במרחק קצר לפנייהם.

ב. חוליות האבטחה הורכבו בדרך כלל מרובאים. נעשה שימוש מזערי בנשק אוטומטי, כי קשה לשאתו למרחקים ארוכים. הערבים, לעומת זאת, חוששים מרומי רימונים, ורומה רימון בחוליית רובאים השלים את כוח האש הנחוץ.

ג. יש חשיבות רבה בסריקת כל המעורות שבאזור הפעולה, שכן הן מעניקות מסתור מצוין לערבים. קרו מקרים בהם כוחות שהיו חדשים באזור דיווחו שהשטח נקי, וזמן קצר אחר כך נתקלו כוחותינו במארב באותו מקום. לאחר שהצלפים שותקו והשטח נסרק היטב בשנית, התגלו מערות גדולות, מוסתרות על ידי צמחיה עבותה.

ד. הקטע המסוכן ביותר הוא הנסיגה. כאשר הפינוי הוא חלק מהתכנית, יש להתחילו מבעוד מועד, על מנת שניתן יהיה להשלימו לפני רדת החשכה. יש לזכור שנשיאת מרגמות ומקלעים בעליות ומורדות תלולים אורכת זמן. במידת האפשר, יש לעשות סידורים על מנת להשאר באזור הפעולה לחניית לילה...

24. אבטחת דרכים

א. מן הראוי לתאר את אופי ההתקפות שבוצעו על התנועה בדרכים. הערבים המקומיים לא היו מוכנים, בדרך כלל, לעמוד ולהלחם. לעתים רחוקות, אם בכלל, היו תוקפים יותר משיירה אחת, באותו מקום, באותו יום. ברגע שהכוחות היו יורדים מכלי הרכב ותוקפים אותם, הם היו נסוגים מיד, כל זמן שלא נפגעו. חוליות המארב כללו, בדרך כלל, בין שבעה לעשרים איש, שהיו פרוסים באופן מרווח. האורבים לבשו גלימות שחורות וכאשר היו נייחים אי אפשר היה להבחין בהם עד שממש עלינו עליהם. העמדות שבחרו היו מצוינות, הן משום שניתן היה לסגת מהן בקלות, והן משום שהיה קשה להגיע

פסקה ג' תנועות טקטיות

14. תנועת שיירות...

ב. יש לקבוע תרגולת לעצירות קצרות, חניות ממושכות לתיקונים, והתקלות באויב. העקרונות המנחים המתאימים היו:

(1) עצירות קצרות: השיירה עצרה ואחר המשיכה בתנועתה.
(2) חניות ממושכות: הרכב המקולקל הושאר עם כוח אבטחה. שאר הכוח המשיך בתנועתו.

(3) התקלות באויב: בדרך כלל, זו התבטאה בצליפה על כלי הרכב הקדמיים או על האחוריים. התגובה הייתה תלויה במשימה של המפקד. בכל מקרה, אסור שפעילות האויב תשבש את השגת המשימה. במקרים רבים היה עדיף להמשיך הלאה ללא תגובה או להשיב באש מנשק אוטומטי בלבד. במקרים אחרים הושאר חלק קטן מן הכוח כדי לטפל בבעיה המקומית, בעוד עיקר הכוח ממשיך בדרך.

(4) פעילות המשמר הקדומני: המשמר הקדומני ירד מן הרכב אל שני עברי הדרך. מפקדו ביצע תצפיות ופרס את חייליו בהתאם. הכוח העיקרי עצר, תוך פריסת אבטחה, וכל החיילים ירדו מייד מהרכבים. מפקד הכוח חבר אל מפקד המשמר הקדומני וביצע עמו הערכת מצב...

פסקה ד' מידע

15. מידע מעצירים וכו'

את חקירת העצירים והתושבים המקומיים יש להניח למשטרה. ברוב המקרים לא היה ניתן להשיג מידע בעל ערך כלשהו על תנועת הכנופיות החמושות או תומכיהן מפי התושבים. במיוחד נכון הדבר לגבי אזור שכם, שתושביו הם "כנגד הממשלה, עד האחרון שבהם", ובאותו זמן אף היו תחת השפעתו ושליטתו המלאה של קאוקג'י. באזורים אחרים, היהודים נטו לספר סיפורים מטילי אימה במטרה להחזיק את כוחותינו בסביבה, אך לעתים רחוקות ביותר סיפקו מידע בעל ערך.

לעומת זאת, התושבים נטו לספק מידע טופוגרפי וזה הוכח ברוב המקרים כנכון. כל מי ששלט אפילו באופן שטחי בערבית היה מסוגל להשיג מידע כזה.

באשר להשגת מידע, התברר שאנשי משטרה בריטים דוברי ערבית עדיפים בעניין זה על פלסטינאים דוברי אנגלית.

לסיכום, בעת מרד מסוג זה, אין להניח שיושג מידע מעבר למידע טופוגרפי, שלא באמצעות מודיעים בשכר.

יש טעם בשימוש במאזינים, כלומר מתורגמנים שיאזינו לשיחות של עצירים מבלי לגלות שהם מבינים את המדובר...

16. סיורים קרקעיים

יש לבצע סיורים קרקעיים של האזור מייד כאשר היחידה הוצבה לאזור, ואין לדחות זאת עד לרגע שיידרש בדחיפות מודיעין למבצע מסוים.

מבצעים ללא סיורים מוקדמים יהיו כרוכים בבזוז זמן רב ובתשישות בלתי נחוצה של הכוחות.

חוליית סיור חייבת להיות תמיד בכוח כזה שיאפשר לה להתמודד עם כל מקרה חרום...

במטרה למשוך את אש האויב, הם חסרי ערך...

פסקה ו' פעולות התקפיות

26. כללי

א. השיטה הבדוקה ביותר לאסור קרב על האויב היא הפתעה המבוססת על השגת מידע מודיעיני. כבר צוין הקושי שבהשגת מידע שכזה, אך הסתבר שהצבת מאחזים באזור שכם שיפּרה מאוד את אפשרויות איסוף המודיעין, הודות להגנה שניתנה לכפרים וסביבתם.

העדיפות של המורדים בהכרת השטח, בשימוש במחסה ובניידות, איפשרה להם לבצע קרב תנועה מבלי לסכן את עצמם יותר מדי. מוטב שהכוחות הבריטיים לא ינסו להתמודד עם סוג כזה של אויב על פי כללי המשחק שלו.

ב. יש יתרונות רבים בהפעלה ברזמנית של מספר שדרות ניידות אשר יסרקו את האזור, כולל כפרים ומקורות מים. אם שדרה כזו נתקלת באויב, שאר השדרות יחושו אליה לשמע היריות. על שדרות אלו להיות קטנות, ככל שאילוצי הבטיחות יאפשרו. אם יהיו גדולות מדי, האויב לא יילחם. מחלקה מאומנת אחת, אפילו תיתקל בכוחות עדיפים, אמורה להחזיק מעמד עד שתגיע תגבורת. אך מינימום מומלץ ביותר הוא מפקדת פלוגה, עם שתי מחלקות, מרגמה ומכונת יריה. עובדת הימצאותם של הכוחות האלה בכל מקום תבטיח, בסופו של דבר, את יצירת המגע עם האויב.

אליהן מן הדרך, גם בדרך הישירה וגם מן האגף. כשהגיעו סוף סוף כוחותינו, לאחר טיפוס מפרך, אל עמדות האורבים, היו אלה כבר במרחק גבעה אחת או שתיים.

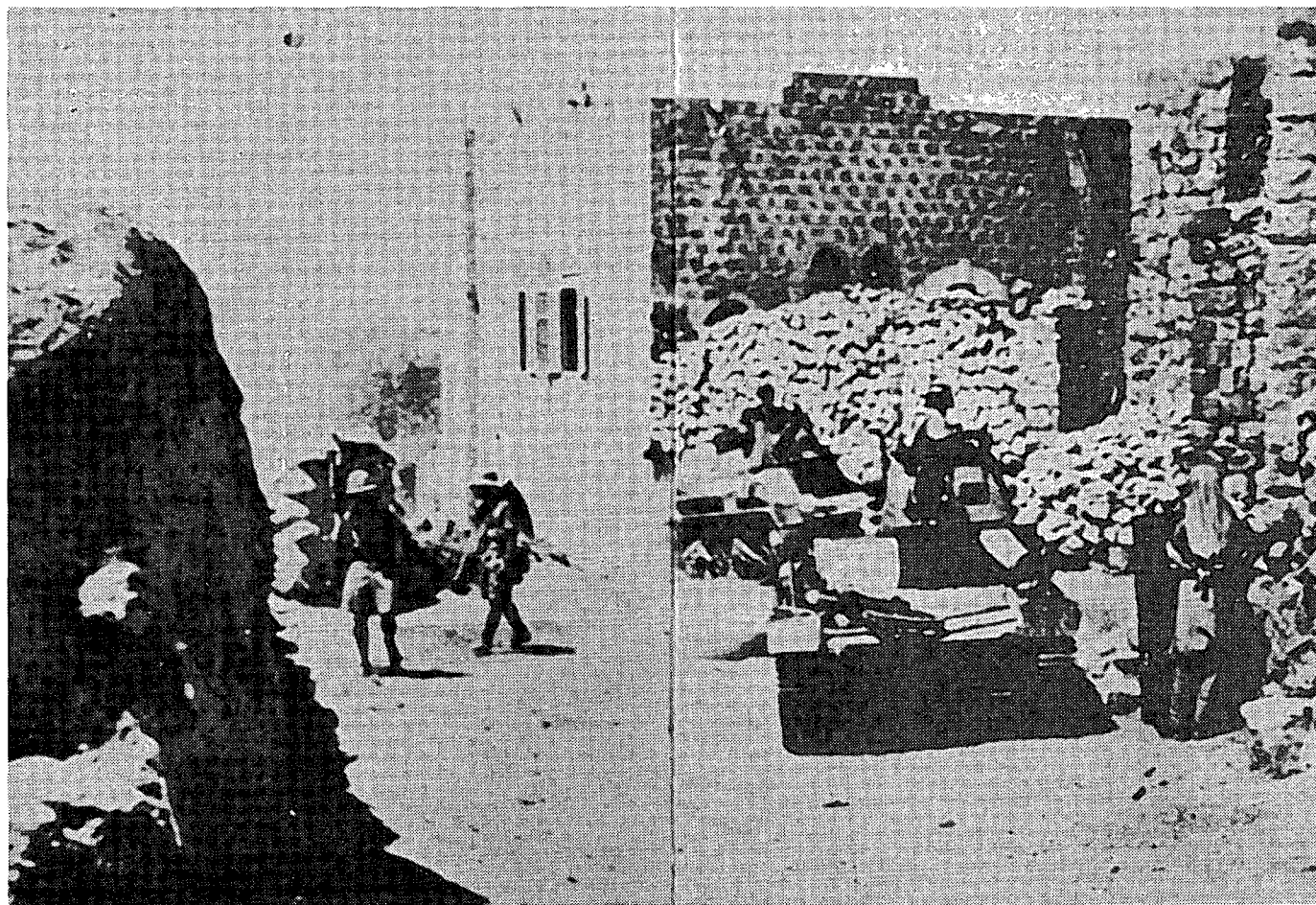
ב. הפתרון הטוב ביותר הוא ללא ספק הקמת עמדות אבטחה קבועות לאורך הדרכים, בתנאי שישנם כוחות מספיקים. כאשר מוקמות עמדות כאלה, יש לחלק את הדרך בין המוכתרים של כפרי הסביבה, כשכל מוכתר אחראי לכל צליפה או ארוע חבלני בקטע שלו.

ג. בשל חשיבות המערות, הרי שסריקה שטחית של ראשי הגבעות היא מסוכנת וחסרת ערך כאחת. סריקות אלה – אם מבצעים אותן ככלל – יש לערוך ביסודיות ובהירות, ומשום כך הן גוזלות זמן וצורכות כוח אדם רב.

ד. בהעדר עמדות אבטחה קבועות, הדרך הטובה ביותר לסייע לשיירה היא להקצות כוח של שתי כיתות עד מחלקה, אשר ישכב במארב או יסייר באזור מועד לפורענות על ראשי הגבעות. ברגע שנפתחת אש, על החיילים לאגף את התוקפים במהירות ולנתק את דרך נסיגתם. אם אין אפשרות להציב כוח באופן מידי מאחורי התוקפים, הסיכוי ליצור איתם מגע הוא אפסי.

ה. בשל רעש המנועים, סיור רכוב יכול לשמש רק למשימות של בדיקת הצירים. על מנת לאתר את המחבלים יעיל יותר להציב עמדות תשמוע קטנות או להקפיץ סיורים מרכב נע באזורים חשודים.

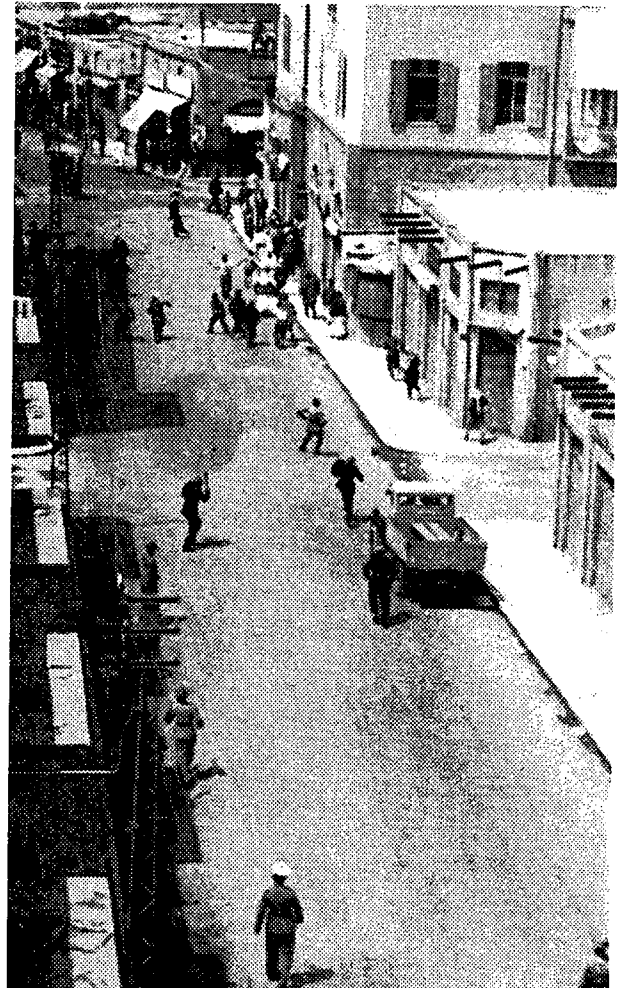
ו. סיורים תכופים במכוניות משוריינות, ירי מתותחי אניות וכו',



הצבא הבריטי מול הטרור – כוחות צבא נוספים הובאו ארצה ואפילו הופעלו טנקים ומטוסים

ג. כנגד אויב מסוג זה, אם אינו מתוגבר בלוחמים טובים יותר מבחוק, מותר ליטול סיכונים באופן שאינו מוצדק בלוחמה נורמאלית. על חיילים רגלים, המוצאים עצמם במרחק של כ-200 מטר מהמורדים, להסתער מייד עם כידונים מבלי להמתין לאש מחפה. ברוב המקרים האויב יירה מספר מטחים מבולבלים ואחר ינוס על נפשו. אם ההתקלות היא במרחק רב יותר, יש לנסות ולרתק את האויב לקרקע באש, בעוד שכוחות עם ציוד קל ביותר ינסו לאגוף את האויב ולהגיע לעורפו.

ד. כנופיית אויב, ברוב המקרים, נמצאת בעירנות הנמוכה ביותר



שוטרים בפעולה נגד מתפרעים

בשעה שלפני עלות השחר.

ה. חיוני ביותר להעניק למפקדים הזוטרים מידה רבה של אחריות, בסוג זה של לוחמה. הרבה הזדמנויות מוחמצות אם יש צורך לקבל אישור מדגים גבוהים יותר.

27. סריקות כפרים

א. יש לבצע כיתור יעיל, אשר יושלם לפני שתינתן התרעה לכפר. משמעות הדבר היא כי יש להעזר בגששים ובסיירים המכירים את כל הדרכים והשטחים מסביב לכפר. ארבע מחלקות מספיקות, בדרך כלל, לכיתור כפר. את הכיתור יש להשלים לפני אור ראשון, אז יוצאים הערבים מהכפרים, ומגלים, באורח פלא, שאננות רבה. על הכוחות המכתרים לסגור על הכפר מכל הצדדים, בבת אחת.

ב. רק לעתים רחוקות מגלים נשק ותחמושת בתוך הבתים. ברוב המקרים הם מתגלים בין שיחי צבר, בין עצים, בערמות תבן, בחללים בתוך קירות, בתחתיות ואדיות ובשוחות, במערות, ויותר מפעם אחת – מתחת שמלת אשה.

28. סריקות בהרים

יש להקפיד על כך שעומק הסריקה לא יהיה מעבר לכוחותיהם של הכוחות, על מנת שיהיו בכושר אם יתקלו באויב. יש להקפיד שהכוחות יהיו צפופים דיים על מנת למנוע כישלון, שכן פני השטח מאפשרים אינסוף אפשרויות מסתור. הבסיס לחישוב הוא לפחות חייל אחד כל ששה מטרים.

29. הסתערות על כנופיות מזוינות

א. הדרישות החיוניות הן:

- (1) פקודות מוקדמות, כך שהכוחות יוכלו לפעול מייד עם קבלת הפקודה "נוע".
- (2) סיור מקדים וקפדני של השטח.
- (3) כושר קרבי של כל הכוחות וציוד קל ביותר.
- (4) מיומנות בהפעלת קשר ומפות קוד כך שניתן יהיה ליצור קשר במהירות וביעילות עם חיל האוויר ועם כוחות שכנים...

פסקה ז'

מבצעים הגנתיים

30. הגנה כנגד צלפים

א. אין ספק שמאחזים הם ההגנה הטובה ביותר כנגד צלפים, ביום ובלילה.

צלפה ביום התבצעה, בדרך כלל, מטווח גדול, והייתה טורדנית ובלתי מסוכנת.

הצלף נהנה ממסתור מצוין בין הסלעים והשיחים, וקשה לגלותו. הדרך היעילה ביותר לטפל בכך היא לירות אש מרגמות או תותחים ולהיות מוכן עם מכונת יריה או נשק אוטומטי אחר לפגוע בצלף אם יצא אל השטח הפתוח.

ב. בהעדר מאחזים, הדרך הטובה ביותר לטפל בצלפים בלילה היא להציב חוליות קטנות במארבים, באזורים מועדים לפורענות. הבעיה היא, כיצד להציבן מבלי שיתגלו. אחת השיטות היא להשאיר אותן בחשאי בשטח, בעת סיור אחר הצהריים, עם הוראות לפעול במהירות ובתקיפות ברגע שיגלו צלף כלשהו. יש לציידן באמצעי תאורה רבים.

ג. לעתים נלכדו צלפים על-ידי כך שלא ננקטה שום פעולה במשך שניים או שלושה לילות, ואחר-כך, בלילה הבא, נשלחו כוחות אל עורפם.

הצלפים גילו שמרנות רבה, וכמעט תמיד תפסו את אותן עמדות.

שיטה אחרת היא לשלוח כיתות שאומנו במיוחד לתנועה בלילה. החיילים ילבשו כובעי בד, ינעלו נעליים עם סוליות גומי וישאו ציוד קל ביותר. כל כיתה תישא לפחות שניים או שלושה רומי רימון.

ד. פעולה ממנה יש להימנע בעת לחימה בצלפים היא ירי בלתי מכוון. בהעדר אלטרנטיבה אחרת, אפשר לירות מנשק אוטומטי קל או ממכונת יריה, אם חשוב להשיב אש בכלל...

פסקה ח'

מבצעי לילה

32. כללי

יש להימנע מפעילות מבצעית בלילה, למעט מסעות ליליים, מארבים

וסיורים בקנה מידה קטן. מטבע הדברים, הערבים חשים כבביתם בתוך הלילה, יותר מהחייל הבריטי, המאבד את יתרון הנשק העדיף שלו. מבצעים אלה יש לבצע, בכל מקרה, רק עם כוחות המכירים באופן מעולה את השטח.

33. מסעות ליליים

פעילות זו מעייפת ביותר, ורק לעתים נדירות הצדיקו התוצאות את התשישות שנגרמה לחיילים.

יש להשקיע בכוחות הבריטיים אימון רב בטרם יגיעו לרמה נאותה של מסעות ליליים. יש להשתמש יותר בצילומי אוויר כדי לסייע במבצעי לילה.

34. מבצעים התקפיים בלילה

מקובל עלינו כי ביצוע פעולות טקטיות בכל היקף שהוא בשטח ההררי של ארץ-ישראל הוא עניין המזמין נפגעים. לערבים יתרון רב בלילה, ועדיפות הנשק שלנו אובדת. כמובן שאין הכוונה למארבים ולסיורי לילה מצומצמים בהיקפם, או לפריסת כוחות בעמדות בשעות החשכה...

תעודה מס' 4

ה'ג' סימסון, ממשל בריטי ומרידה, 1938 (קטעים נבחרים).

יש הבדל בין חקירת הגורמים שהובילו למרידה לבין חקירת האופן שבו נהגו השלטונות במרד. למרבה הצער, נראה שקיימת נטייה להתמקד בחקירה הראשונה ולטייח את השנייה. זהו עיוות, כמובן, אבל נראה שהוא יצליח, משום שחלף זמן רב מאז המאורעות הדורשים חקירה.

כבר ב-25 בינואר 1937 הביע ה"טיימס", במאמר ראשי, את התקווה שיינתן הסבר כלשהו לכשלונות המרובים להחזרת הסדר על כנו בארץ-ישראל בשנת 1936. המאמר, שכותרתו הייתה "החקירה בארץ-ישראל", סיכם כך:

"בהנחה שגורמים בלתי מתפשרים כמו הציונים והערבים לבטח היו עתידים להתנגש, היה זה מתפקידו של הממשל, המייצג את ממשלת המנדט, לצפות את הסכסוך, למנוע אותו או לפחות להגבילו. חברי הוועדה המלכותית [ועדת פיל] ניצלו בוודאי את דיוניהם הסודיים כדי לגלות כיצד נכשל השלטון מלמנוע מבעד הפרות סדר מלוות בשביתה ערבית להפוך למרד גלוי, אשר בא לקיצו רק אחרי ששתי דיוויזיות בריטיות, מתוגברות במילואים שלהן, רוכזו בארץ-ישראל" (עמ' 9-10).

איטיות בטיפול במרד, בין אם מקורה בהעדר רצון להתמודד ובין אם סיבתה בחוסר יעילות, פותחת פתח לצרות אחרות. מחיצת המרד באיבו עשויה לרפות את ידיהם של התומכים בו. לערבים וליהודים היו תומכים במאבקם מחוץ לארץ-ישראל, כשם שהיו לאירים לפני 17 שנים [1921]. ככל שהמאבק מתמשך, יוצאים התומכים משליטה, כפי שקרה בארץ-ישראל ובאירלנד. פעולה מהירה הייתה משתיקה את הגרועים שבתומכים, ומותירה את הטובים שבהם להתרכז בהשמעת טענותיהם. השמעת הטענות חייבת להיות הדרך הנכונה לשלום, אך זו לעולם לא תהיה בטוחה אם יותר לבטא את הטענות בדרך אלימה.

לבסוף, המרד המודרני לבש צורה המחייבת את דיכוי המייד. המרד הפך לגידול ממאיר מסוכן, התוקף את כל המערכת השלטונית. הוא חתרני, חשאי וסודי, ולהצלחתו הוא מתבסס על הפחדה... הבנויה על רצח מכוון, מתוכנן היטב, לאחר מעקב ממושך על היעד, כך שיוכל להתבצע ללא סיכון לרוצחים. השם מרד הוא מחמאה לפעילות כזאת. מוטב לכנות אותה תת-מלחמה (Sub-War). (עמ' 33-34).

קשה להבין את גישת הממשלה במאורעות בארץ-ישראל ב-1936. נראה שהממשלה ניסתה בכל דרך למנוע מהמסורה ומצבא הוד-מלכותו לעשות כל דבר שחרג מהגנה על עצמם. דומה שלא גילתה רצון לעצור את תת-המלחמה ולכונן מחדש את הסמכות הבריטית בארץ זו...

"אין תפקידם של הכוחות המזוינים להרהר אחרי מדיניותו של הדרג המדיני. אך אין חוכמה רבה בשליחתם ככלב לקטטת כלבים, משום שהדבר גורם לשטטוש ההבדל בין כוח צודק ללא-צודק. הדבר מדדורר את הכוחות המזוינים לדרגת שכיר-חרב, שאינם מטרידים עצמם בצידקת המטרה שעבורה הם נלחמים. הדבר מסלק את היסוד החינוכי כל כך, והוא רוח הלחימה... הדבר מעיד על כך שהדרג המדיני אינו בטוח בצידקת הדרך שלו; שהוא משתמש בצבא לא כדי לשרת מטרה צודקת אלא כדי להגן על עצמו ועל נסיגתו. המדיניות של הדרג המדיני אינה נראית חכמה אלא צינית." (עמ' 77, 82).

הבעיה העיקרית של המפקד הצבאי היא כיצד לשמר את היוזמה



ולהימנע מלהגיב כל העת על פעולותיו של הצד השני. המכשול העומד בדרכו הוא הצורך – הנובע מסיבות פוליטיות – להחזיק כל העת בכל הארץ. עוד לא קרה, במלחמה מסוג זה, שווייטלנד על אזורים באירלנד, או על אזור שכס, למשל, במגמה לרכז כוחות במקומות חשובים יותר, להשתלט עליהם תחילה, ורק אחר-כך להשתלט לחלוטין על החשובים פחות...

הבעיה הצבאית של הבסת מרד פירושה יותר מאשר החזקת מרכזי אוכלוסיה ודרכי תעבורה. יש צורך בסריקה שיטתית מתוכננת היטב, של כל הארץ, אזור אחר אזור. זהו תהליך איטי, כפי שהוכיחה מלחמת הבורים (1899-1902): שליש מהמלחמה הוקדש ללחימה באויב בשדה הקרב, ושני שלישים הוקדשו ללחימה בגרילה. לא רק שהתהליך הוא איטי, אלא שהוא דורש תגבורות של כוחות. (עמ' 115-116).

*

גישתה של הממשלה כלפי חובתה להחזיר את הסדר על כנו הייתה תעלומה... יתכן שהיו לה הוראות מלונדון לא לדרוש תגבורות נוספות ולטפל בבעיה בכוחות שעמדו לרשותה. גם אם כך הדבר, עדיין נשאלת השאלה האם לא היה מוטב להשתמש בכוחות הקיימים בצורה מלאה, נמרצת ומהירה יותר. (עמ' 205-206).

*

כוחות צבא הוד מלכותו היו הגורם היחיד במערכת שהחזיק מעמד. תודה לאל, הם אינם נשברים, למרות שהיו מתפקדים טוב יותר אילו מצאו טעם בביצוע תפקידים לא נורמליים, וראו התקדמות לקראת מטרה כלשהי...

בסוף החודש [אוגוסט 1936] הגיעו אבידות הצבא לאחד-עשר הרגים ושבעים ושלשה פצועים. המרד הפך להיות רציני במידה רבה. בשבוע האחרון של החודש הגיעה כמות התחמושת שנורתה על-ידי הכוחות לשיא. למען האמת, המונח הפרות סדר כבר אינו משקף את המצב, אך משום מה הממשלה ממשיכה להשתמש בו במקום לקרוא למצב בשמו האמיתי: מרד...

כך המשיך הצבא במלחמה, שבסוף אוגוסט נדמתה למאבק עד הסוף בין הממשלה לבין הוועד הערבי העליון ותומכיו. אלא שתכנית המלחמה של הממשלה לא כללה שום דבר מעבר לשליחת הצבא להילחם בכנופיות, כל אימת שנתקל בהן. (עמ' 213, 249, 253).

*

הצבא ממונה על התחום הטקטי של הלחימה באויבי המדינה. אבל בכל שאר התחומים, הדרג המדיני ממשיך לשאת באחריות, וביכולתו לנקוט יוזמה ולפעול כנגד אלה המפעילים את הכנופיות, הגם שאינם יוצאים איתן לשטח, אלה המשלמים להן והדואגים לחימושן ולמחסורן... (עמ' 270).

תעודה מס' 5

ויוול מתאר פעולה נגד הכפר סילואן, על-ידי גדוד "המשמר השחור" ששניים מחייליו נהרגו ברחוב בירושלים, 5 בנובמבר 1937.

בערב בא סא"ל מקלאוד, מפקד הגדוד. הוא טען שאין זה בטוח להפעיל את הגדוד, משום שהחיילים כל כך נסערים בשל מות חבריהם, עד כי

מערכות 315-316

פעם אף ניסו לפרוץ מהקסרקטינים ולהכות כל ערבי שיזמן בדרכם. הוא חשש פן במהלך המבצע יפרקו עול ויקחו נקם. הוא היה פסימי מאד. לא עמדו לרשותו כוחות אחרים, ועמדתי על דעתי כי יש לכתר ולסרוק את הכפר מיד על מנת לתפוס את הרוצחים. אמרתי למקלאוד שאני בוטח בגדוד בו שירתתי בצעירותי. הוריתי לו למסור זאת לחיילים, ולבצע את המשימה. אך עלי להודות ששנתי נדדה באותו לילה, שכן נטלתי סיכון. אנשים רבים, בארץ-ישראל ובאנגליה, רק חיכו להזדמנות להאשים את הצבא הבריטי במעשי אכזריות, ולא רציתי שהגדוד הוותיק שלי יהיה מעורב בתקרית חמורה. בשלוש או ארבע לפנות בוקר, כאשר הכוחות היו אמורים להשלים את הכיתור, שמעתי מן הכפר – שכמעט ראיתי מחדר השינה שלי – יריות. נחרדתי, פן מסמן הדבר את תחילתה של התקרית. אך היריות פסקו, ובבוקר התבשרתי שהכל עבר בשלום. הרוצחים לא נמצאו, אבל התנהגות הכוחות הייתה ללא דופי. היריות ששמעתי באו כתגובה על יריות שנורו על החיילים כשהתקדמו לכפר; חייל או שניים השיבו אש. דווח שערבי אחד "נפל מצוק" בעת החיפוש, והיה לי חשד שמישהו סייע לו קצת... למרות, שאיש לא ערער על הגירסה הרשמית.

תעודה מס' 6

הגדוד השני של חטיבת וסט קנט בארץ-ישראל, ינואר 1938-מרס 1939. מתוך דו"ח המג"ד, סא"ל ו. ו' פאלמר.

ב-18 בפברואר 1938, בין הערביים, על הכביש המוליך לחיפה, ליד הכפר איגזים [היום כרם מהר"ל], עצרו פורעים מזוינים מכונית פרטית בה נהג רס"ן אלדרסון. הם ירו ברס"ן אלדרסון והרגוהו ופצעו את בתו.

בטרם ירדה החשיכה מצאה המשטרה סימנים לכך שלפחות שני פורעים התחבאו בוואדי הסמוך. כן נמצאו במקום מחסניות תחמושת ריקות אשר יכלו לשמש כסימן לכלבי גישוש. אכן, הוזמן כלב גישוש מירושלים, והגדוד הצטווה לספק ליווי לכלב ולמפעילו למחרת בבוקר. ההנחה היתה שהעקבות יובילו במעלה ואדי מוג'אר אל הכפר איגזים הידוע לשימצה, ועל פלוגה ב' (פחות מחלקה אחת), בפיקודו של רס"ן קליי, הוטל ללוות את הכלב. על המחלקה הרביעית הוטלה המשימה לכתר ולהחרים 2,300 עיזים ו-200 כבשים, כעונש על הכפר שבתחומו התרחש הרצח. הכלב איתר את העקבות חיש מהר, וטיפס בזריזות במעלה הוואדי אל איגזים, שם "סימן" בית בקצה הצפוני של הכפר. הכלב נלקח בחזרה אל כביש החוף, שם ניתן לו סימן אחר, ושוב עשה את דרכו אל אותו הכפר, אלא שהפעם שם פעמיו אל בית אחר, שניצב מול הבית הראשון. כאשר נערך חיפוש בביתם, לא נמצאו בעליהם בתוכם.

אז נערך חיפוש מדוקדק בכל בתי הכפר, ולמפקדת הגדוד בחיפה נשלחו דו"חות על מימצאי הכלב. מאוחר יותר הגיעו הוראות להרוס את שני הבתים שסימן הכלב. הכוחות נאלצו להישאר במקום עד שהגיעה מירושלים חוליית חבלנים, בשעות אחר-הצהריים המאוחרות (עמ' 84-85).

מאחזים

במאי [1938], בשל התגברות פעילותן של הכנופיות הערביות בחלק הצפוני של ארץ-ישראל, הונהגה שיטה של מאחזים נייחים, ובכפרים ערביים רבים הוצבו חוליות קטנות קבועות...

מאחזים אלה הוחזקו בדרך כלל על-ידי מחלקה, עם חוליית מרגמות, קשרים וסגל מנהלתי, והיו תחת פיקודו של מ"ק, או לעיתים נגד בכיר. מאחזים אלה, לא רק שהיוו מקור בלתי פוסק לצרות לערבים, אלא שקידמו גם את האימון של מפקדיהם ושל אלה ששירתו בהם. המשימות העיקריות של המאחזים הללו היו לפקח על עבודות בכבישים ולאבטח

אותן, לאכוף את העוצר בכפרים, להציב מארבים, לבצע סיורים ליליים ולהגן על כפרים ידידותיים. המאחזים הוצבו על גגות בתים מתאימים שנתפסו, או במחנות קטנים היקפיים, מוגנים היטב בגדרות תיל ובשקי חול.

המאחזים הראשונים של הגדוד הוצבו בשפרעם, כפרין, דלית אל-כרמל וסופריה, אך במהלך החודשים הבאים הועברו מאחזים באום אל-פאחם, סאכנין וסברין מגדודים אחרים של הבריגדה ה-16. למרות שהשהייה במאחזים הללו הייתה בלתי נוחה ולעתים משעממת, השירות בהם נחשב לפופולארי למדי בין החיילים תאבי ההרפתקאות, והאפשרות ללכוד פורעים שעל ראשם נקצב פרס, היוותה תמריץ גדול. הקצינים, הממ"קים והנגדים שפיקדו על המאחזים התחרו זה בזה בשיפור תנאי החיים והאבטחה של המאחזים ובמאמציהם לשבש את פעילות הפורעים. (עמ' 87-88).

*

שיטה חדשנית הומצאה על מנת לסרוק את הכפר טנטורה, השוכן על חוף הים, כ-25 ק"מ דרומית לחיפה. בשל מיקומו של הכפר היה קשה מאד לכתר אותו מבלי להתגלות. הדרך הקצרה והישירה ביותר אל הכפר הובילה דרך מסילת הברזל, שעברה כ-800 מטר מן הכפר. לפיכך הובאה, בליל ה-26 בנובמבר [1938] רכבת-משא אל הבסיס בחיפה, ומפקדת הגדוד ה"הייקול" [Haicol-Haifa Column, יחידות ממונעות שהוקמו במפקדת הגדוד על פי הדגם של פלוגות הלילה של וינגייט] עלו עליה. עם אור ראשון עצרה הרכבת בפתאומיות ליד טנטורה והכוחות כיתרו את הכפר לפני שמישהו מתושביו התעורר. אך הם לא מצאו דבר! (עמ' 103).

תעודה מס' 7

מפקד משטרת ג'נין, מורטון, על שיתוף פעולה בין הצבא למשטרה, אוגוסט 1938.⁹

בדיונים הליליים עם הצבא, משמר הגבול, הקמ"נים ואנוכי נעשתה הערכת מצב, סקירת מודיעין ונערכו תוכניות לשיתוף פעולה בעתיד בין הצבא למשטרה. למדנו היטב היכן התבצעו פעולות קודמות של המורדים, ותכנונו ושרטטנו על מפה גדולה נקודות להצבת מארבים, על דרכים וצירים שבהם יש ודאות שינועו הכנופיות. אחר-כך ערכנו הכנות להפעלת מקסימום מארבים בכל לילה. הסודיות הייתה הכרח, אם רצינו להשיג תוצאות, ונעשה כל מאמץ לאייש את המארבים ולפנותם לפני אור ראשון, על מנת שלא יתגלו. נעליים עם סוליה רכה חולקו לכל הכוחות, והחוליות צעדו לעיתים מרחקים גדולים בהרים, בדרכים עוקפות, על מנת להגיע ליעדיהן. בדרכים נעו סיורים ליליים ללא אורות, ובנקודות

הערות

1. למקורות בעברית על המרד הערבי ב-1936-1939 ראה: ברכה חסס, עורכת, ספר מאורעות תרצ"ו, הוצאת דבר, תל-אביב, תרצ"ז; עזרא דנין ויעקב שמעוני, תעודות ודמויות מגנזי הכנופיות הערביות במאורעות 1936-9, הוצאת מאגנס, ירושלים, 1981 (1944); הצעת הוועדה המלכותית לפלשתינה (א"י), מסמך פרלמנטרי 5479; יובל ארנון-אוחנה, חרב מבית, הדר, תל-אביב, 1981; חביב כנען, בעיני שוטר פלשתינאי, מסדה, תל-אביב, 1980; צבי אל-פלג, מאורעות 1936-1939: פרעות או מרד, מכון שילוח, אוניברסיטת תל-אביב, 1977; צבי אל-פלג, המופתי הגדול, ההוצאה לאור של משרד הבטחון,

תל-אביב, 1989; כריסטופר סייקס, מבבלור עד בווי, מערכות, תל-אביב, 1966; מיכאל אסף, התעוררות הערבים בא"י ובריה"ם, תרבות וחינוך, תל-אביב, 1967; ספר תולדות ההגנה, כרך ב', חלק שני, מערכות, תל-אביב, 1964; יהושע פורת, ממהומות למרידה – התנועה לאומית הערבית הפלסטינית 1929-1939, עם עובד, תל-אביב, 1978; אהרן קליימן, הפרד או משול, הוצאת יד בן-צבי, ירושלים, תשמ"ד; שמואל דותן, המאבק על ארץ-ישראל, ההוצאה לאור של משרד הבטחון, תל-אביב, 1982. 2. את האיגרת הקריא שר המושבות לחיים ויצמן

שנקבעו מראש היו חיילים קופצים בחשאי מאחור ונעלמים בחשכה. ... חלק מהפעילות שלנו להחזרת היוזמה לידינו היתה סידרה של סריקות כפרים. כארבע פעמים בשבוע היה מוטל סגר על כפר מסוים, הם היו מכותרים בצבא, בשעות החשכה. באור ראשון כוח נוסף של צבא ומשטרה היה נכנס לכפר, וכל אנשיו היו מרוכזים במקום מסוים. משזה הושלם, כל הבתים, המחסנים, האסמים ושאר המבנים היו נסרקים בתקוה למצוא נשק, תחמושת ושאר פריטים מפלילים. באותו זמן היו נבדקות כל תעודות הזהות של אנשי הכפר. לפעילות זו היה, כמובן, אפקט מרתיע, משום שכל אדם מבוקש או מחבל ידוע אשר היה מסתכן בשינה בכפר ידע שהוא עלול להיחפס בסריקת הבוקר. מצד שני, בהעדר מידע מודיעיני מדויק על הכנופיה הפועלת בכפר, אנשיה וכלי נשקה, פעולות אלו לעיתים קרובות לא נשאו שום פירות.

תעודה מס' 8

עמדתו של הגנרל היינינג, המפקד הצבאי בארץ-ישראל, כלפי הנכונות של משרד החוץ הבריטי לעשות ויתורים לערבים, נובמבר 1938-מרס 1939.¹⁰

א. תזכיר של ג'. סטרנדל-בנה, מזכיר ראשון במשרד החוץ הבריטי, 17 בנובמבר 1938.¹¹

גנרל היינינג מוחה ומתנגד לכל צעד פוליטי לקראת הערבים שיאפשר להם – מבלי שיאבדו את כבודם ותקוותיהם – להפסיק את המרד (שלדעתנו כבר התעייפו ממנו). גנרל היינינג אינו מאמין שהערבים באמת ובתמים רוצים להפסיק את המרד; הוא מחזיק בדעתו שכל צעד כזה מצידם מיועד אך ורק להשגת "אוויר לנשימה". הוא מעדיף שהאווירה הפוליטית תמשיך להיות סוערת ומרירה, כך שיוכל להנחיל למורדים תבוסה צבאית... הדרג הצבאי בארץ-ישראל אינו מעריך במיוחד את המדיניות הפייסנית שליוותה את השימוש בכוח... באופן תת-מודע יש לו אינטרס כנגד מדיניות זו.

ב. מתוך ד"חותיו של גנרל היינינג, 1 בנוב' 1938-31 במרס 1939, 17 בינואר 1939.

זהו צורך עליון להמשיך ולהפעיל לחץ, ולהוסיף לכך על פי שיקול דעתי, כפי שאעריך את המצב... אני דורש שלא יבוצעו כעת כל ויתורים, בתקוות שווא שהם יעודדו את הנציגים להציע מה שאינם יכולים להשיג. צעד מעין זה רק יחליש את עמדתנו כאן, אנו נואשם במשחק כפול, בהתרפסות כלפי המורדים, בכשלון להבטיח את שלומם של הנאמנים לנו. כל זה יעכב את השגת ההסדר משום שיתעורר חוסר אֶמון דווקא בשעה שאנו מתחילים ליצור אֶמון שכזה בלבם של אלה המבקשים שלום.

ודוד בן-גוריון שבאו לבקרו ב-31 באוגוסט 1936. דוד בן-גוריון, זכרונות 1936, עם עובד, תל-אביב, 1973, עמ' 399-401.

3. John Connell, Wavell, Scholar and Soldier, Collins, 1964, p. 188.

4. W.O. 324178, quo in Michael J. Cohen, Sir Arthur Warchop, The Army and the Rebellion in Palestine 1936, Middle Eastern Studies Vol. 9 no. 1, Jan. 1973, pp. 20-21, 29.

הסוף בעמוד 64

טילים בליסטיים טקטיים – מהות ומשמעויות/ד"ר עזריאל לורבר

הערות

1. לפירוט רחב יותר ראה טבלה מס' 1. מאמר זה יעסוק בטיילים בליסטיים בלבד.
2. אף כי עובדתית הערכה זו לא היתה מדויקת; מצרים וסוריה, לדוגמה, קיבלו אף הן טילים וסוריה אף השתמשה בהם במלחמת יום הכיפורים.



טילים אלה רק תחליף לפצצות אוויר שמרבית המדינות המודרניות למדו (מהניסיון) לחיות עימן. יתרה מזאת: ההתפתחות הטכנולוגית המהירה, התורמת ליעילותם של טילים אלה, נותנת לנו גם את הכלים להתמודד איתם. אמצעי נגד אלו הם עדיין יקרים אך מן הניסיון אנו יודעים כי סביר שתוך זמן קצר נרדדת הפיתוח תעבור לצד השני הן מבחינת היעילות והן מבחינת המחיר.

המשך מעמוד 42

כאז כן עתה – קובץ תעודות בריטיות מימי המרד הערבי 1936-1939/תרגם והביא לדפוס אל"מ אורי דרומי

- בשרתו אח"כ במשטרת תל-אביב, לכד את מנהיג לח"י אברהם שטרן ("יאיר") והרגו בדם קר.
10. CO733/367, 75156/1, quo in Michael J. Cohen, "British Strategy and the Palestine Question 1936-39," Journal of Contemporary History, Vol. 7, no. 3-4, July-October, 1972, p. 177.
11. CO733/379, 75528/74, quo in Cohen, p. 117.



5. Preliminary Notes on the Lessons of the Palestine Rebellion, 1937.
6. H.J. Simson, British Rule and Rebellion William Blackwood, London, 1938.
7. Connell, p. 194.
8. Col. W.V. Palmer, "The Second Battalion in Palestine, January 1938 to March 1939" in H.D., The Queen's Own Royal West Kent Regiment, 1920-1950, Michael Joseph, London, 1954, 82-103.
9. Geoffrey J. Morton, Just the Job, Some Experiences of a Colonial Policeman, Hodden and Stoughton, the map of Morston, pp. 70, 79-80, London, 1957,